

УДК 32:001.1

КОЖНЕ СУСПІЛЬСТВО МАЄ ТУ НАУКУ, ЯКУ ХОЧЕ МАТИ...

Світлана Наумкіна

*Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Ушинського
Кафедра політичних наук
вул. Старопортофранківська, 26, 65020, м. Одеса, Україна
pdru@pdru.edu.ua*

У статті розглядаються актуальні проблеми становлення та розвитку гуманітарної науки, зокрема політології. Визначається поняття предмету науки. Розглядаються ознаки нової освітньої парадигми. Висвітлюються погляди К. Мурса на науку, політичну науку та суспільство. Дається аналіз розвитку суспільних наук, в тому числі політичних, в Україні за останні роки. Розглядаються основні проблеми становлення української політичної науки у зв'язку з відмежуванням від радянських способів та принципів викладання. Обґрунтовуються нові принципи викладання та формування політичної науки в Україні.

Ключові слова: наука, політична наука, суспільні науки, предмет науки.

Кожне суспільство має ту науку, яку хоче мати і яку дозволяє своїм ученим розвивати. Яке суспільство, таке і його суспільствознавство. Сьогодні цілком очевидно, що ліміт на помилки вичерпаний не лише у влади, а й у гуманітаріїв, інакше буде ситуація, чудово виражена українським прислів'ям: «Тікав від вовка, а потрапив на ведмеда».

Академічна спільнота вже пережила той переломний період, що припав країні і науці, пережила шквальний вогонь критики, здебільшого обґрунтованої і заслуженої. Однак ступінь радикальності критики не завжди був адекватним і відгуки її надмірності виявляються в таких негативних «експериментах» вищої школи, як об'єднання всіх кафедр соціально-гуманітарного циклу в одну, спроба зменшення кількості годин цього циклу на користь спеціальних дисциплін, скасування деяких необхідних елементів контролю тощо. Причин цьому багато. Це, зокрема, новий дух технократизму у вищій школі (третя хвиля оживлення), позиція «старих» викладачів, які не можуть відмовитися від догматів чи не в змозі адекватно оцінити перехід від минулого до майбутнього через сьогодні, а також приєднання до Болонського процесу без ретельного врахування його основних переваг і недоліків та відповідної до цього матеріальної бази тощо.

Водночас у студентському середовищі розвивається й інша, прямо протилежна тенденція. Колосальний потік інформації, зокрема публіцистичні матеріали, що нерідко виходять за рамки жанру, претендуючи на науковий аналіз проблем суспільного розвитку, викликають сум'яття в розумах. Динамічно мінливе життя

ставить усе нові питання. Це зумовлює зростання інтересу студентів до соціально-політичних і економічних проблем, прагнення розібратися в складних колізіях минулого, а надто сьогодення, обпертися на науку (лженаук було предосить) у своїх пошуках істини. Ф.М. Достоєвський казав, що «напівнаука – це деспот, що має своїх жерців і рабів». У нас вже досить було як жерців, так і рабів. Нам потрібні мислячі особистості, а не чергова зміна «ідолів».

Політологія разом з іншими предметами соціально-гуманітарного циклу (наприклад, соціологією) переживає друге народження і становлення, тому що перше було перервано «через непотрібність» науково обґрунтованих прикладних досліджень у цих галузях наукового знання. На них просто не було «соціального замовлення», вважалося, що в якихось самостійних політико-теоретичних дисциплінах немає потреби, оскільки всі питання, які вони могли б поставити, загалом вирішилися марксистсько-ленінською теорією. Сьогодні вже немає тієї старої догми, проте вдалося створити нову. Не застаріло, на жаль, висловлення П. Сорокіна, що саме завдяки слабкому розвитку соціальних наук людство дотепер безсиле в боротьбі із соціальними нещастями і не вміє утилізувати соціально-психологічну енергію, вищу з усіх видів енергій... Наша боротьба із соціальними нещастями дає наочну ілюстрацію людської дурості.

Попри свій достатньо високий статус у світовій науковій думці, політологія все ще продовжує залишатися в нашій країні «бідною родичкою», яку можуть «витурити з хати».

І хоча стадія «становлення» вже пройдена, знову виникає проблема визначення предмета, об'єкта, методів науки. Підвищений інтерес до даних питань закономірний: від їх вирішення залежать визначення кола проблем, які аналізують вчені-політологи, остаточне затвердження структури навчального курсу, точність дефініцій його понятійного апарату. Ще Декарт писав, що коли чітко встановити значення слів, можна позбавити людство від доброї половини його помилок. Проте ці питання, на наш погляд, вже вирішені, і їх «актуалізація» лише підтверджує тезис про те, що положення цієї науки в нашій країні не є стабільним.

Предмет науки не може бути стабільним через те, що він змінюється услід за зміною об'єкта дослідження, залежно від потреб, запитів суспільства, услід за прогресом самого наукового знання. Для визначення предмета якої-небудь науки велику роль відіграє визначення її ключового поняття. Тут необхідно бути гранично обережним: не політика, як стверджують багато дослідників, а співвідношення і адекватна взаємозумовленість політики й особистості повинні стояти в центрі уваги політичної науки. Інакше постане нова догматична теорія, що не матиме практичної значимості. І не треба ці проблеми віддавати на відкуп лише соціології чи політичній філософії. При численних загальних точках зіткнення, ці науки абсолютно самостійні і не можуть розглядатися як взаємозамінні. Не можна погодитися з думкою відомого авторитета американської філософії К. Мурса, що «політична наука підходить до вивчення політичної реальності як до певної автономної сфери, яка не вимагає філософського осмислення. В її фокусі, як правило, виявляються окремі частини, фрагменти і явища реальності. Домінантою виступає практичний результат». На думку К. Мурса, політична наука значною мірою ґрунтується на ймовірнісному підході до визначення результатів дій. Звернувшись до сфери методології, вона залишає питання політичного буття поза сферою своєї компетенції, намагаючись

замінити епістемологічне пізнання аналізом переконань і вірувань. Крім того, політична наука описує явище, проте не дає йому нормативної оцінки, розглядаючи реальність як процес, а це не лише обмежує сферу дослідження, а й знімає питання про наслідки. К. Мурс також вважає, що політична наука зорієнтована лише на факт, на те, що може бути описане емпірично. Це такий напрям політичного знання, що не намагається знайти відповідь на питання: чому так відбувається? Вона описує явище, але не дає йому нормативної оцінки. Для політичної науки, продовжує далі К. Мурс, найважливішим виявляється наявність причинно-наслідкових зв'язків, причому розглядаються як зв'язки, що передрікають, так і ті, що наказують. Проте вони завжди виводяться з того, що існує в політичній реальності. Іншими словами, минуле, теперішнє і майбутнє зводиться до деякого розширеного сьогодення. Таким чином, на думку К. Мурса, політична наука заміняє знання думкою, онтологію – політичним процесом, раціональні основи людської діяльності – результатами. Принципи, що обґрунтовують політичне існування, буття і свідомість, людські цінності і якості, етичне підґрунтя і сутність політичних явищ і процесів, залишаються як би «за кадром». Але безсумнівно, що абстрактної науки про політику бути не може. Жодна суспільна наука, а політична насамперед, не можуть існувати не спираючись на певну систему цінностей, що тільки і наповнює її життям і змістом. Без такої системи політична наука може бути набором відвернених положень, не застосованих ні до якого народу, ні до якого часу. Важко не погодитися з твердженням, що політична наука сьогодні національна, тобто невідривна від життя того чи іншого народу, його держави, умов їх внутрішнього і зовнішнього існування. Усі відомі людству видатні твори політичної думки суть вираження й уособлення певних культур і систем цінностей, що відповідають їм. У природі не існує абстрактного «об'єктивного» соціально-політичного знання, а відтак просто «об'єктивної» суспільної науки. Вони «об'єктивні», тобто «дійсні» лише тією мірою, якою «об'єктивна» чи «дійсна» та чи інша система цінностей, на якій вони ґрунтуються. Система ж цінностей «об'єктивна» і «дійсна», доки вона є пануючою у свідомості того чи іншого суспільства і відповідає інтересам народу чи нації, духовним запитам, рівню його розвитку.

Національний характер наук, зокрема точних, був з достатньою переконливістю показаний багатьма видатними вченими – Н.Я. Данилевським, О. Шпенглером, А. Тойнбі та іншими. Так, О. Шпенглер вважав, що жодна наука не є просто системою, законом, числом чи організацією. Кожна наука представляє собою історичне явище, і є живим організмом, що реалізує себе в мислячих людей і рух якої спрямований розвитком конкретної цивілізації.

Зло і неправда нашого суспільного і державного життя робили нашу думку елементарною і спрощеною. А ми «можемо стільки, скільки знаємо» (Ф. Бекон). Сьогодні у нас накопичений свій досить вистражданий досвід, щоб не займатися простим плагіатом щодо політичної науки на Заході. Відомий американський історик і соціолог Стівен Коен зазначав, що ні політична система, ні ідеологія, ні сфера наукового знання не може бути стабільною і досконалою, якщо не породжені в цій самій державі, на його ґрунті як результат власної політичної культури. В іншому разі «завжди знайдеться ескімос, котрий дасть вказівку жителям тропіків, як їм поводитись під час спеки» (Олесь Гончар).

Безумовно, будь-яка галузь знання народжується із зіткнення з іншими парадигмами і традиціями, у результаті критичного переосмислення ідейної

спадщини історичних епох і «чужого» досвіду. Тому, вирішуючи питання створення власної вітчизняної політичної науки, необхідно розрізняти, як це традиційно роблять західні політологи та юристи, політичну науку і дисципліну, з одного боку, і політичну практику, політичну емпірику – з іншого. Ця точка зору не нова. Вона була висловлена ще на початку 90-х років М.Н. Марченко. Зрозуміло, йдеться не про протиставлення цих двох сторін – це б призвело до вихолощування наукового змісту політичної теорії і примітивізації політичної практики, – а лише про виділення їх у відносно самостійні напрями досліджень і практичних дій. Перевага такого підходу очевидна. Вона доведена десятиліттями успішного розвитку політичної теорії та практики у багатьох країнах. Це не відрив теорії від практики і не створення нових догматичних постулатів. У процесі взаємозалежного й водночас самостійного розвитку політична теорія виробляє і дає відповідні рекомендації практиці. У свою чергу, політична практика «поставляє» вихідний матеріал для успішного розвитку політичної теорії. Це створює умови для створення реальної прикладної політології в країні. На жаль, незважаючи на те, що цей курс введений і викладається як наукова дисципліна для фахівців-політологів, таких навчальних посібників у нас практично немає. Одна з перших спроб була здійснена викладачами Севастопольського технічного університету під керівництвом Ю.С. Конопліна, О.О. Чемшита [1].

Правда, за останні роки вийшло декілька навчальних посібників з політології, що заслуговують на увагу. Цілком зрозуміло, що при розробці різних посібників, підручників і програм вирішальним фактором має бути не їх кількість, а якість. А з цього погляду низка таких видань не витримує жодної критики.

З цим тісно пов'язане і таке важливе питання, як кадри викладачів політичної науки. Тимчасовий механічний перехід кафедр наукового комунізму на нові навчальні програми, на жаль, зіграв не за позитив. Нинішня ситуація мала б змінитися повністю, враховуючи кількість спеціалізованих рад із присудження наукових ступенів кандидатів політичних наук. Проте політологів вразило нове лихо – звільнені робітники держслужб опинилися у ВНЗ, на кафедрах політичних наук, що не завжди сприяє підвищенню авторитету цих кафедр. Чи можна продовжувати підходити до соціально-політичних наук з інструментарієм «програмних документів»? Невже й у нових умовах існує шанс знову відродити гібрид світогляду і науки? Тут доречно навести образний вислів І.В. Бестужева-Лади про те, що між наукою, як суворо систематизованою галуззю наукового знання з відповідними критеріями і вимогами, і наукою в розумінні системи поглядів (світогляду), теорії, навчання така ж суттєва різниця, як між секретарем ЦК і секретарем-друкаркою.

Отже, нова освітня парадигма у всіх галузях наукового знання і насамперед у політичній науці – це поліконцептуальність, альтернативність, методологічний плюралізм, міждисциплінарний підхід. Це не трансляція соціального досвіду і не лінійний розвиток. Плюралізм, варіантність і альтернативність – це важливі базові принципи нової моделі розвитку – моделі освіти та науки XXI століття.

Список використаної літератури

1. Прикладна політологія. Навчальний посібник / за ред. Ю. С. Конопліна, О. О. Чемшита та ін. – М. – Севастополь, 1998. – 172 с.

*Стаття: надійшла до редколегії 12.05.2009
прийнята до друку 24.09.2009*

EVERY SOCIETY HAS THE SCIENCE THAT WANTS TO HAVE ...**Svitlana Naumkina**

*South Ukrainian National K. Ushynsky Pedagogical University
Department of political science
Staroportofrankovskaya st. 26, 65020, Odessa, Ukraine
pdpu@pdpu.edu.ua*

In this article has been discussed the current problems and a development of humanitarian sciences, particularly the Political Science. We defined the notion of the science. Signs of a new educational paradigm were considered. The views of K. Mursa in science, Political Science and society were highlighted. An analysis of the development of social sciences, including Political Science in Ukraine in recent years was made. Main problems of the formation of the Political Science in connection with the separation from the Soviet methods and principles of teaching was described. New principles of teaching and forming the Political Science in Ukraine were founded.

Key words: a science, the Political Science, a social science, a subject of science.

КАЖДОЕ ОБЩЕСТВО ИМЕЕТ ТУ НАУКУ, КОТОРУЮ ХОЧЕТ ИМЕТЬ

...

Светлана Наумкина

*Южноукраинский национальный педагогический университет
им. К. Ушинского
кафедра политических наук
ул. Старопортофранковская, 26, 65020, г.Одесса, Украина*

В статье рассматриваются актуальные проблемы становления и развития гуманитарной науки, в частности политологии. Определяется понятие предмета науки. Рассматриваются признаки новой образовательной парадигмы. Освещаются взгляды К. Мурса на науку, политическую науку и общество. Дается анализ развития общественных наук, в том числе политических, в Украине за последние годы. Рассматриваются основные проблемы становления украинской политической науки в связи с отмежеванием от советских способов и принципов преподавания. Обосновываются новые принципы преподавания и формирования политической науки в Украине.

Ключевые слова: наука, политическая наука, общественные науки, предмет науки.